

ԵՐԻՏԱՍԱՐԴԱԿԱՆ ՊՈԵԶԻԱՅԻ ՇՈՒՐՋ ԲԱՆԱՎԵՃԸ (1969–1971) ԵՎ ՀՈՎՀԱՆՆԵՍ ԳՐԻԳՈՐՅԱՆԸ *

ՀՏԴ 82

DOI: 10.52063/25792652-2025.2.25-265

ԱՍՏԴԻԿ ՕՐԱՆՅԱՆ

Երևանի պետական համալսարանի հայ բանասիրության ֆակուլտետի
հայ նորագույն գրականության պատմության և գրաքննադատության
ամբիոնի ասպիրանտ,

ք. Երևան, Հայաստանի Հանրապետություն

astghik.ohanyan28@gmail.com

ORCID:0000-0003-4202-6965

Հոդվածի քննության առարկան խորհրդահայ գրական միջավայրում 1969-1971 թթ. ծավալված երիտասարդական պոեզիայի շուրջ բանավեճի ծագումն է ու ընթացքը՝ այդ գործընթացում Հովհաննես Գրիգորյանի դերի շեշտադրումով: Հետազոտության նպատակը նշված բանավեճի վերլուծությունն է և այն խնդիրների լուսաբանումը, որոնք առաջացան պոեզիայի լեզվի, ձևի, բովանդակության, ավանդույթի և նորարարության շուրջ: Քննության են առնված ինչպես գրականագետների, այնպես էլ բանաստեղծների պատասխան արձագանքները՝ ներկայացնելով հակասական գնահատականները, որոնք ընդգծում էին թե՛ ազատ բանաստեղծության և կենտրոնական խնդիրը, թե՛ նոր սերնդի ինքնատիպության որոնումները: Ներկայացված են տարբեր մոտեցումներ՝ սկսած երիտասարդ գրողների քննադատությունից մինչև նրանց պաշտպանություն: Անդրադարձ է կատարվել նաև արտասահմանյան գրականությունից կրած ազդեցությունների գնահատմանը՝ որպես կամ հարստացնող, կամ ազգային ինքնատիպությանը սպառնացող գործոն:

Հոդվածում կիրառվել է գրականագիտական վերլուծության և պատմահամեմատական մոտեցման համադրություն՝ 1969-1971 թթ. երիտասարդական պոեզիայի շուրջ ծավալված բանավեճի նյութերի համադրական ուսումնասիրության միջոցով:

Ուսումնասիրությունը ցույց է տալիս, որ երիտասարդական պոեզիայի շուրջ բանավեճը կարևոր հիմք է ստեղծել ժամանակակից հայ գրականության ընթացքը հասկանալու, ստեղծագործական նոր ուղղությունների ձևավորման գործընթացը գնահատելու և ազգային ու համաշխարհային ազդեցությունների փոխներգործությունը բացահայտելու համար՝ ներկայացնելով դրանց դերը հետագա ժամանակաշրջանի հայ պոեզիայի զարգացման մեջ:

Հիմնաբառեր՝ երիտասարդական պոեզիա, գրական բանավեճ, Հովհաննես Գրիգորյան, ձև և բովանդակություն, խորհրդահայ գրականություն, ավանդույթ և նորարարություն, արևմտյան ազդեցություն, ազատ բանաստեղծություն, գրական քննադատություն:

* Հոդվածը ներկայացվել է 30.07.2025թ., գրախոսվել՝ 20.08.2025թ., տպագրության ընդունվել՝ 30.09.2025թ.:

Մուտքը

1960-ական թվականների վերջին, երբ Պարույր Սևակն արդեն հրատարակել էր «Անլռելի զանգակատուն» պոեմը և «Մարդը ափի մեջ» ժողովածուն, երբ թարգմանվում և գրական մամուլում տպագրվում էին համաշխարհային պոեզիայի լավագույն նմուշները, հայ գրականության մեջ ասպարեզ է գալիս պոետների նոր սերունդը՝ նոր ասելիքով և ասելիքի արտահայտման յուրօրինակ ձևով:

Նոր սերնդի ներկայացուցիչներից ոմանք արդեն հանդես էին եկել առանձին գրքերով, ինչպես օրինակ՝ Ռազմիկ Ղափյանը («Իմ աշխարհը» (1963 թ.), «Սովետների միջով» (1967 թ.), «Ռեքվիեմ» (1969 թ.)), ոմանք էլ տպագրվում էին գրական մամուլում, մասնավորապես՝ «Գարուն» ամսագրում (Ղափիթ Յովհաննես, Սլավիկ Զիլոյան, Յենրիկ Էդոյան, Յովհաննես Գրիգորյան): Ժամանակին ստեղծվող պոեզիան գրավեց ինչպես քննադատների, այնպես էլ գրողների և ընթերցողների լայն շերտերի ուշադրությունը, սակայն կարծիքները միանշանակ չէին: Սրա պատճառով ծավալվեց երիտասարդական պոեզիային նվիրված բանավեճ, որը պաշտոնապես տևեց գրեթե երեք տարի՝ 1969-1971 թթ., սակայն թեմայի շուրջ քննարկումները շարունակվեցին տասնամյակներ: Այսպես՝ 1969 թ. «Սովետական գրականություն» ամսագրի 7-րդ համարում լույս է տեսնում **Ալբերտ Կոստանյանի**՝ «Ինքնադրսևորման տառապանքը» խորագրով հոդվածը, որը, ըստ Էռեթյան, բանավեճի հրավեր էր: Յոդվածում Ալբերտ Կոստանյանը, խոսելով իր ժամանակի երիտասարդական պոեզիայի մասին, այն համարում է խոստումնալից: Ավելին՝ հեղինակը թվարկում է այն գրողներին, որոնց անվան շուրջ են կառուցում երիտասարդական պոեզիայի մասին պատկերացումները, ապա վերլուծում է յուրաքանչյուրից մեկ բանաստեղծություն (Ղափիթ Յովհաննես, Յենրիկ Էդոյան, Արտեմ Յարությունյան, Սլավիկ Զիլոյան, Զուլիետ Գրիգորյան, Յուրի Սահակյան): Յեղինակն առաջինը անդրադառնում է Յովհաննես Գրիգորյանին և վերլուծում նրա «Յրաժեշտի երգեր» բանաստեղծությունը:

Այս բանաստեղծության մասին Կոստանյանը գրում է. «Բանաստեղծի ապրումը գերիրական է՝ ոճով և գրելակերպով. աչքերը, որոնց ծունկի իջած աղոթում է բանաստեղծը, վերածվում են ոգիացած նշանի» (Կոստանյան 126): Անդրադառնալով արդեն «ոչ պաշտոնապես» ծավալվող բանավեճին՝ գրականագետը նշում է մի «մեղադրանք», որն առկա էր ժամանակի պոեզիայի շուրջ ծավալվող քննարկումների խոսույթում. «Նորերին կշտամբում են անհասկանալիության մեջ» (Կոստանյան 125): Այս դեպքում, ըստ գրականագետի, երկու տարբերակ կա. կամ մեղադրանքն արդարացի է, ուրեմն՝ ցավալի է երևույթը, կամ պարզապես տգիտության արդյունք է, ինչը նույնպես ցավալի է: Ամփոփելով՝ Ալբերտ Կոստանյանը գտնում է, որ, չնայած ինքնատիպության պակասին և այլ խնդիրներին, ժամանակակից մտածելակերպի երանգները վերոնշյալ հեղինակների ստեղծագործություններում հնարավորություն են տալիս խոսելու սերնդի ամբողջական հոգեբանության մասին:

Մինչ այս հոդվածը, իհարկե, ժամանակակից պոեզիային անդրադարձներ եղել էին հենց «Սովետական գրականություն» ամսագրում, սակայն Ալբերտ Կոստանյանի հոդվածը սկիզբ դրեց մեր ուսումնասիրության նյութ դարձած՝ ժամանակի երիտասարդական պոեզիայի մասին բանավեճին:

Ձևը և բովանդակությունը

1969 թ. Յայաստանի գրողների միության վարչության՝ պոեզիայի հարցերին նվիրված պլենումում Պարույր Սևակը հանդես է գալիս գեկուցումով, որը այս բանավեճի շրջանակում «Դժվարը իրենից հասուն լինելն է...» խորագրով տպագրվում է «Սովետական գրականություն» ամսագրի 1970 թ. N5-ում (հոդվածը հետագայում տեղ է գտնում նաև Սևակի երկերի վեցհատորյա ժողովածուի 5-րդ հատորում): Պարուր Սևակը, խոսելով ժամանակի պոեզիայի մասին, անդրադառնում է այն ստեղծող ավագ, միջին և կրտսեր սերունդներին: Եթե առաջին երկուսը, ըստ գրողի,

արդեն իրենց գործն արել են, հիմնական աշխատանքը և դրան ուղղված քննադատությունը կրտսեր սերնդի՝ երիտասարդների կողմն է: Քննելով ստեղծվող գրականությունը՝ Պարույր Սևակը խոսում է հետևյալ խնդիրների մասին.

- Հանգ, չափ և վանկ
- Լեզու
- Ինքնատիպություն

Խոսելով բանաստեղծների երիտասարդ սերնդի մասին՝ նա ներկայացնում է թերությունները. «Ո՛չ հանգ ու վանկ, ո՛չ կշռույթ ու չափ, ո՛չ մարմին-օրգանիզմ»: Սա, ըստ հեղինակի, ձևի անկատարություն է, որը Պարույր Սևակը կապում է բովանդակության թերի լինելու, ավելի ստույգ՝ ասելիքի պակասի հետ: «Ասելիքի պակասից է ծագում այն, որ մեր երիտասարդական արձակը շատ է բանաստեղծական: Ասելիքի պակասից է բխում և այն, որ մեր երիտասարդական բանաստեղծությունը շատ է արձակունակ», - գրում է Պարույր Սևակը (Սևակ, 1970, 163):

Կարող ենք ենթադրել՝ բովանդակությունն է ծնում ձևը: Նկատենք, որ ասելիքի բացակայությանը հետագայում անդրադարձներ էլի են լինում, ինչպես օրինակ՝ Գևորգ Էմինի հոդվածը (Էմին 125-143):

Վերոնշյալ զեկուցման մեջ Պարույր Սևակը որպես ժամանակակից բանաստեղծության խնդիր մատնանշում է ոչ միայն հանգի (որը, ի դեպ, ըստ հեղինակի, պարտադիր չէ կիրառել, սակայն պարտադիր է որպես արհեստ տիրապետելու համար), այլ նաև կշռույթի և չափի բացակայությունը: Գրողը, բավական մեծ տեղ տալով վերոնշյալին, խոսում է նաև իր ժամանակի երիտասարդ սերնդի կողմից ստեղծվող բանաստեղծության լեզվի մասին, որը, ըստ նրա. «ծայրաստիճան աղքատ է, անհարդար, անփույթ և անխնամ» (Սևակ, 1970, 165): Սևակը խոսքն ավարտում է՝ անդրադառնալով ինքնատիպության խնդրին, ավելի ճիշտ՝ դրա բացակայությանը:

Պարույր Սևակը, ըստ Էության, բավական կոշտ և կտրուկ որակումներով է խոսում իր ժամանակի գրականության մասին՝ առանց առանձնացնելու և անվանելու՝ դրանով իսկ համահարթեցնելով և մերժելով մի ամբողջ սերնդի ստեղծած գրականություն:

Ավանդույթ և ազդեցություններ

1960-70-ական թթ. խորհրդահայ միջավայրում տեղի ունեցող փոփոխություններն ու միտումները, դրանց շուրջ ծավալվող քննարկումները կարծես շարունակությունը լինեն 1910-20-ականներին Անգլիայում և Եվրոպայում գրական միջավայրի կրած խորը փոփոխությունների՝ մոդեռնիզմի վերելք, ավանդական արժեքների վերանայում, Առաջին համաշխարհային պատերազմի ազդեցություններ: Այդ պայմաններում Թոմաս Սթըրնս Էլիոթը «Ավանդույթը և անհատի տաղանդը» (Tradition and the Individual Talent) էսսեում փորձել է պաշտպանել այն միտքը, որ իսկական նորարարությունը հնարավոր է միայն ավանդույթի խորը ըմբռնման դեպքում. «...Իսկ նորությունը կրկնությունից ավելի լավ է: Ավանդույթը շատ ավելի լայն նշանակություն ունեցող մի բան է: Այն հնարավոր չէ ժառանգել, և եթե դու այն ուզում ես, ապա պետք է ձեռք բերես մեծ աշխատանքի շնորհիվ» (Eliot 43):

Մեր ուսումնասիրության կյուրթ դարձած բանավեճի շրջանակում նորարարությունը և ավանդույթից հեռանալը ուղիղ կապվում են արտասահմանյան պոեզիայի ազդեցության հետ. սա դառնում է կարևոր կետերից մեկը: Այս ազդեցության մասին կարծիքները շատ տարբեր են՝ սկսած որպես դրական և ողջունելի միտում ընդունելուց մինչև որպես կործանարար երևույթ ներկայացնելը: Մի կողմից ողջունվում են թարգմանությունները, մյուս կողմից կա բողոք թարգմանությունների որակի և քիչ քանակի վերաբերյալ, իսկ ընդհանրապես, թե՛ քննադատողները, թե՛ քննադատվողները և՛ որպես մեղադրանք, և՛ որպես

պաշտպանությունն օգտագործում են արտասահմանյան պոեզիայի ներկայացուցիչների անունները:

Եթե Պարույր Սևակը երիտասարդական պոեզիայում մատնանշում էր ասելիքի բացակայությունից տուժող ձևը, ապա Գևորգ Էմինը նկատում էր կարծես թե հաջողված ձև, որն ասելիք չուի: «Սովետական գրականություն» ամսագրի 1970 թ. առաջին համարում տպագրած մի հոդվածում **Գևորգ Էմինը** անդրադառնում է հայ պոեզիային՝ այն համարելով խորհրդային մեծ պոեզիայի ամենից ուժեղ և ինքնատիպ երևույթներից մեկը: Ապա, ծավալուն անդրադարձ կատարելով «պոեզիայի քաղաքական ոգուն», նա անցնում է երիտասարդական պոեզիային:

Գևորգ Էմինն անդրադառնում է համաշխարհային գրականության ազդեցությանը, այն՝ որպես միտում, համարում գովելի և դրական: Երիտասարդ սերնդի առավելությունը, ըստ Գևորգ Էմինի, այն է, որ «գինված է» ոչ միայն հայ դասական և խորհրդային գրականության, այլ նաև համաշխարհային ժամանակակից գրականության փորձով. «Այդ սերունդը համարյա զերծ է ազգային սահմանափակությունից» (Էմին 129): Նոր սերնդի պոեզիայում Գևորգ Էմինը նկատում է ինչպես թարմություն և նորարարություն, այնպես էլ հնի ու նորի սինթեզ:

Սակայն այս նորությունը, ըստ Գևորգ Էմինի, միայն ձևի մեջ է. «Գրականություն մտնելով բավականին հետաքրքիր «ինչպես»-ով, այդ սերունդը չի բերում իր հետ իր շեշտված և որոշակի «ինչ»-ը՝ նոր թեմա, նոր ասելիք, կենսական կյանքի նոր, դեռևս չպեղծված պաշարներ (Էմին 130):

Գևորգ Էմինը ասելիքի պակասի հետ է կապում նաև այդ սերնդի, իր խոսքով ասած, մեծամտությունը և չմահավատությունը, ինչպես նաև յուրաքանչյուր գրողի ստեղծագործության՝ միայն իրեն հասկանալի լինելը, այսինքն՝ ընդհանրապես հասկանալի չլինելը:

Դասական գրականության դիրքերից է հանդես գալիս **Սևակ Արզումանյանը**: 1971 թ. «Գրական թերթի» 5-րդ համարում հրատարակված «Հայրենական ավանդները և երիտասարդական պոեզիան» հոդվածում անդրադառնալով մամուլում երիտասարդական պոեզիային վերագրվող նորամուծություններին՝ նա հավելում է, որ երիտասարդ գրողները, ընդօրինակելով Ուլիսեսին, Ապոլիներին, Էյլարին և Լորկային, չեն ուզում տեսնել նրանց ստեղծագործության ժողովրդական-ազգային տարրերը:

Բանավեճը շարունակում է **Վաչե Սաֆարյանը** (Սաֆարյան, 157-163), որը մի կողմից հակադրվում է Գևորգ Հատիսյանին,¹ մյուս կողմից՝ սուր քննադատության է ենթարկում երիտասարդ պոետներին: Քննադատության ամենասուր կողմը կարծես

¹ 1970 թ. «Սովետական գրականություն» ամսագրի 3-րդ համարում հրատարակվում է **Գևորգ Հատիսյանի**՝ «Նորագույն բանաստեղծության ձգտումների մասին» խորագրով հոդվածը, որը դառնում է բազմաթիվ քննադատությունների առարկա: Այն մի կողմից Ալբերտ Կոստանյանի հոդվածի քննադատությունն է, մյուս կողմից՝ ժամանակակից պոեզիայի արմատական ժխտումը՝ դրանում (պոեզիայում) և ոչ մի հուսադրող գիծ չտեսնելը: Գևորգ Հատիսյանը նախ մեղադրում է Ալբերտ Կոստանյանին՝ երիտասարդների մոդայիկ գովածները որպես «ստեղծագործություն» ներկայացնելու համար, ապա, պաշտպանելով քննադատության սրերը մշտապես դեպի երիտասարդական պոեզիան ուղղող գրականագետներին, հայտարարում, որ իսկական բանաստեղծները կկարողանային ճեղքել դիմադրության պատը (բերում է շահեկան օրինակներ դասական գրականությունից). այս «չճեղքվող» դիմադրությունը ևս գրականագետը ներկայացնում է որպես իսկական բանաստեղծության բացակայություն:

Գևորգ Հատիսյանը հայտարարում է. «Այս ամենի մեջ բանաստեղծությունը չքացել, անհետացել է իսպառ» (Հատիսյան, 1970 թ., 126): Այս «անհետացող» բանաստեղծությանը հետագայում անդրադարձավ Հովհաննես Գրիգորյանը: Գևորգ Հատիսյանը, մեջբերելով Հովհաննես Գրիգորյանի «Հրաժեշտի երգեր» բանաստեղծությունը, այն բնութագրում է այսպես. «Անհույզ, անկենդան տողերի շարակարգություն, որ ոչնչով չի տարբերվում առօրյա խոսակցության անգույն ու տափակ ձևերից» (նույն տեղում):

Հատիսյանի կտրուկ բնորոշումներին պատասխանում են շատերը, այդ թվում նաև՝ Հենրիկ Գալստյանը: Վերջինս մի կողմից հակադրվում է Գևորգ Հատիսյանին, մյուս կողմից՝ երիտասարդական պոեզիան ներկայացնում «դեֆորմացած կառույց» բնորոշմամբ (Գալստյան, 133):

թե նորից ուղղված է Հովհաննես Գրիգորյանի կողմը: Խոսելով մասնավորապես երկու բանաստեղծությունների և դրանով ընդհանրապես ստեղծագործության մասին՝ Վաչե Սաֆարյանը գրողին քննադատում է, այսպես կոչված, «ֆոտոգրաֆիկական իրապաշտության» համար (նկատենք, որ ֆոտոռեալիզմը արվեստում, հատկապես՝ գեղանկարչության մեջ տարածում է գտնում հենց 1960-ականներին) և ստեղծագործություններին վերագրում «լավագույն դեպքում թարգմանության կամ օտար լեզվով գրվածի» տպավորություն (Սաֆարյան, 162): Նա Հովհաննես Գրիգորյանի գործերում նկատում է նրա թարգմանած ստեղծագործությունների բացահայտ նույնություն և ազդեցություն: Ըստ էության, Վաչե Սաֆարյանը նույնպես անդրադառնում է արտասահմանյան գրականության ազդեցությանը՝ այն համարելով ինքնատիպությանը վնասող միտում:

Բանավեճը տեղափոխվում է նաև «Գրական թերթ», որի 35-րդ և 36-րդ համարներում հրապարակվում է **Ստեփան Կուրտիկյանի** «Խստապահանջություն, առավել հոգատարություն» հոդվածը, որը թերթի խմբագրության կողմից բանավեճին մասնակցելու է հրավիրում գրականագետներին, գրողներին և ընթերցողներին: Ստեփան Կուրտիկյանը, ի թիվս այլ հեղինակների, անդրադառնում է նաև Հովհաննես Գրիգորյանի պոեզիային՝ այն անվանելով ոչ գեղարվեստական՝ Եժանագին հեգնանքով (Կուրտիկյան, 2):

Ստեփան Կուրտիկյանին պատասխանում է **Ալեքսանդր Թոփչյանը**՝ թեմային ավելի թարմ և առարկայական անդրադարձ կատարելով: Թոփչյանը, անդրադառնալով երիտասարդական պոեզիայի հանդեպ մեծ ուշադրության ուրախալի փաստին, նկատում է մի հանգամանք. այդ բանավեճն այնքան երկար է շարունակվել, որ հրապարակ են եկել նոր անուններ, որոնց, սակայն, քննադատները չեն անդրադառնում: Ալեքսանդր Թոփչյանը, ի թիվս այլոց, անդրադառնում է նաև Պարույր Սևակի հոդվածին՝ նկատելով, որ Պարույր Սևակը, որ շատ բան է արել գրական մթնոլորտը թարմացնելու համար, այժմ հանդես է գալիս ակադեմիական դիրքերից և մեղադրում է երիտասարդներին: Երիտասարդական պոեզիան անմիջապես զուգորդվում էր Հովհաննես Գրիգորյանի անվան հետ, և ինչպես նախորդ քննադատները, Ալեքսանդր Թոփչյանը նույնպես չէր կարող խոսել ժամանակի պոեզիայի մասին՝ առանց խոսելու Հովհաննես Գրիգորյանի մասին: Քննադատն անդրադառնում է Ստեփան Կուրտիկյանի վերոնշյալ հոդվածին և Հովհաննես Գրիգորյանի «Հրաժեշտի երգեր» բանաստեղծության նրա քննադատությանը: Ինչպես արդեն նշվել է, Ստեփան Կուրտիկյանը մեղադրում էր Հովհաննես Գրիգորյանին՝ պոեզիայի մեջ «Եժանագին հեգնանք» բերելու համար: Ալեքսանդր Թոփչյանը նկատում է. «Բայց երգիծանքից և գրոտեսկից լիրիկան չի կորչում: Վիճաբանության լյուրժ դարձած բանաստեղծությունն իսկական լիրիկայի օրինակ է» (Թոփչյան, 108):

Երիտասարդ բանաստեղծների պաշտպանի դիրքերից հանդես է գալիս և Ստեփան Կուրտիկյանի հետ բանավեճում է **Արմեն Մարտիրոսյանը**: Նա մեջբերում է Հովհաննես Գրիգորյանի «Սա իմ փողոցն է» սկզբնատողով բանաստեղծությունը, ապա խոսում ժամանակի երիտասարդական պոեզիայի մասին. «Պոեզիան աստիճանաբար ձեռք է բերում ավելի շատ իմացական հատկանիշ: Այդպիսի պոեզիան, սակայն, չի բացառում զգացմունքի գոյությունը: Այդ պոեզիայի ամենից աչքի ընկնող հատկանիշը զգացմունքների խտացումն է, համակենտրոնացումը մտքի անմիջական հսկողության տակ» (Մարտիրոսյան, 2):

Երիտասարդական պոեզիային նվիրված բանավեճն ավելի առարկայական դարձնելու համար «Գրական թերթի» 1970 թ. 41-րդ համարում հրատարակվում են Հովհաննես Գրիգորյանի, Դավիթ Հովհաննեսի, Հենրիկ Էդոյանի, Արտեմ Հարությունյանի, Արմեն Մարտիրոսյանի և այլոց բանաստեղծությունները:

Բանավեճի լյուրժ էր դարձել ոչ միայն նոր բանաստեղծության ձևը՝ ազատ բանաստեղծությունը և դրա բովանդակությունը, այլ նաև լեզուն, որով ստեղծվում է այդ բանաստեղծությունը: Քննադատների վրդովմունքի հիմնական առարկան

կետադրության բացակայությունը և ոչ գրական, մինչ այդ ստեղծված պոեզիային ոչ բնորոշ բարձր ոճի բառապաշարի կիրառումն էր:

Յովհաննես Գրիգորյանի անդրադարձը

1970 թ. «Գրական թերթ» շաբաթերթի 45-րդ համարում լույս տեսավ **Յովհաննես Գրիգորյանի** հոդվածը, որ վերնագրված էր «Թե ինչպես «անհետացավ» բանաստեղծությունը»¹: Յովհաննես Գրիգորյանն այս հոդվածով ոչ թե պաշտպանում է իր կամ սերնդակիցների պոեզիան և մեթոդները կամ քննադատում իրենց դեմ դուրս եկած գրականագետներին, այլ քննում է արմատները՝ փորձելով գտնել «ինչպես և ինչու է փոխվել բանաստեղծությունը» հարցի պատասխանը: Նա անդրադառնում է մի քանի խնդիրների.

- ազգայինը և ոչ ազգայինը
- ազատ բանաստեղծությունը
- կետադրությունը
- բովանդակությունը:

Ինչպես արդեն նշվել է, բանավեճի շրջանակում ամենահաճախ հնչող մեղադրանքը ազգային գրականությունից հեռանալը, արտասահմանյան գրականության միտումներին հետևելն ու արմատները մոռանալն էր: Հենց սկզբում անդրադառնալով այդ հարցին՝ Յովհաննես Գրիգորյանը նշում է, որ բանաստեղծությունն ինքնին ազգային երևույթ չէ, ուրեմն՝ ո՞րն է ազգային բանաստեղծությունը: Գրողը վկայակոչում է Եղիշե Չարենցին և Վահան Տերյանին, որոնք գրում էին գազելի ժանրով, որը, ինչպես գիտենք, բոլորովին էլ հայկական չէ:

Հաջորդ կարևոր հարցը, որի շուրջ ի սկզբանե ծավալվեց բանավեճը, ազատ բանաստեղծությունն է: Հանգից հրաժարվելով, ըստ շատ քննադատների, երիտասարդները հրաժարվում էին պոեզիայի կարևոր հատկանիշներից մեկից՝ դրանով բանաստեղծությունը դարձնելով առանց ռիթմի և չափի մի ստեղծագործություն, որը նույնիսկ գեղարվեստական կոչել չի կարելի: Սակայն սա ժամանակի պահանջն էր (չմոռանաք Գրիգոր Նարեկացուն և Սիամանթոյին): Ինչպես նշում է Յովհաննես Գրիգորյանը, արդեն անհնարին է հանգավորված խոսելը. «Այս դեպքում յուրաքանչյուր բառ անփոխարինելի է արժեքի տեսանկյունից, իսկ քանի որ հանգավորելու դեպքում վտանգ կա հանուն կոկիկ հանգի գնալ բազմաթիվ բառափոխությունների, ուրեմն այժմ ավելի ճիշտ կլինի ընտրել սպիտակ բանաստեղծության կառուցման ձերը» (Գրիգորյան, 1970 թ., 6-7):

Այս նույն հարցից է բխում հաջորդ երևույթը, որը քիչ թե շատ տարածում ուներ ժամանակի պոեզիայում (այսօր՝ ավելի շատ) և անընդունելի էր գրականագետներից շատերի համար՝ կետադրությանը: Յովհաննես Գրիգորյանը նախ վկայակոչում է ծագումով լեհ ֆրանսիացի բանաստեղծ Գիյոմ Ապոլիներին, որը դեռևս 20-րդ դարի սկզբին էր հրաժարվել կետադրական նշաններից: Նկատենք, որ Ապոլիների անունը բավական հաճախ էր շրջանառվում մեր քննության առարկա դարձած բանավեճի ընթացքում՝ որպես գրողի, որին, ըստ քննադատների, կուրորեն հետևելով՝ արմատներից հեռանում են երիտասարդ պոետները: Ուրեմն ի՞նչն է ստիպում բանաստեղծներին հրաժարվել կետադրական նշաններից կամ, որ ավելի ճիշտ է, ինչո՞ւն այլևս չկա կետադրական նշանների կարիք: Ազատ բանաստեղծության դեպքում, երբ «շփոթեցնող տողատակի ասելիքներ» այլևս չկան, կետադրությունը, ըստ Յովհաննես Գրիգորյանի, դառնում է ավելորդ: Հեղինակը նշում է նաև չկետադրելու նպատակը՝ ռիթմի և բովանդակության համաձուլվածք ստանալը: Նկատենք, որ Յովհաննես Գրիգորյանի բանաստեղծությունների մի մասն է միայն չկետադրված, հետևաբար դրա լինել-չլինելը նպատակաուղղված է: Բացի այդ, կարող ենք հանդիպել չկետադրված որոշ բանաստեղծությունների, որոնք երկրորդ

¹ Հոդվածը հետագայում գետեղվել է Յովհաննես Գրիգորյանի «Բաց դռների օր Միերի քարայրում» գրքում

հրատարակության մեջ արդեն կետադրված են, և հակառակը. սրա շնորհիվ տեղի է ունենում ասելիքի և հատկապես՝ վերաբերմունքի, շեշտադրության փոփոխություն: Հովհաննես Գրիգորյանը խոսում է նաև այն երևույթի մասին, որ երբեմն ոչ ձևի և բովանդակության պահանջով, այլ տուրք տալով՝ նոր երևույթներին՝ որոշ բանաստեղծներ իրենց հնաոճ բանաստեղծությունները չեն կետադրում (Վ. Գարակյոզյան, Ա. Գրիգորյան):

Եվ վերջապես ամենակարևորը՝ բովանդակությունը: Խոսքը պոեզիայի առօրեականացման կամ, ինչպես Հովհաննես Գրիգորյանն է ասում, նոր սերնդի՝ Պեգասից իջնելու և ոտքով ման գալու մասին է: Այս դեպքում հեղինակն առաջնորդվում է «ամեն ինչ կարող է լինել պոեզիա» սկզբունքով, ուրեմն պոեզիան դառնում է ավելի մարդկային և մարդամոտ:

Լեզուն

«Գրական թերթի» 1970 թ. 50-րդ համարում լույս է տեսնում **Սերգեյ Աթաբեկյանի** «Չապրված զգացումների հորձանուտում» հոդվածը, որում հեղինակն անդրադառնում է ինչպես երիտասարդ գրողների՝ Նախկինում «Գրական թերթում» հրապարակված բանաստեղծություններին, այնպես էլ Հովհաննես Գրիգորյանի հոդվածին: Աթաբեկյանը մեջբերում է Հովհաննես Գրիգորյանի «Պատերազմ և խաղաղություն» շարքից մի բանաստեղծություն: Զննադատը Նախ փորձում է վերլուծել բանաստեղծությունը՝ դրանում որևէ իմաստ չգտնելով, ապա, չհասնելով արդյունքի, անցնում է լեզվաբանությանը՝ հայտարարելով. «Դեռ մի կողմ թողնեք երիցս հալածական հանգը: Հապա ուղղագրությո՞ւնը, հապա արտառոց շարադրա՞նքը» (Աթաբեկյան, 3):

Հովհաննես Գրիգորյանի պոեզիայի լեզվի խնդրին անդրադառնում է նաև **Սևակ Արզումանյանը**: 1971 թ. «Գրական թերթի» 5-րդ համարում լույս է տեսնում նրա «Հայրենական ավանդները և երիտասարդական պոեզիան» խորագրով հոդվածը, որը, ըստ էության, նորից երիտասարդական պոեզիայի դեմ գրված հերթական հոդվածն է: Հեղինակը, ի թիվս այլ՝ արդեն բազմիցս հնչած մեղադրանքների, մեղադրում է Հովհաննես Գրիգորյանին՝ կետադրությունից հրաժարվելու և միայն գծիկը «ընդունելու» մեջ (Արզումանյան, 2):

1971 թ. «Սովետական գրականություն» ամսագրի 1-ին համարում լույս է տեսնում **Հենրիկ Էդոյանի** «Բառի որոնումը» խորագրով հոդվածը: Հենրիկ Էդոյանը, որի դեմ էր նաև ուղղված բանավեճի մասնակիցներից շատերի քննատառությունը, անդրադառնում է իր սերնդակից պոետներից մի քանիսին՝ Հովհաննես Գրիգորյանին, Արտեմ Հարությունյանին, Արմեն Մարտիրոսյանին, Արտաշես Ավագյանին: Մեջբերելով Հովհաննես Գրիգորյանի «Հոգեհանգիստ» բանաստեղծությունից մի հատված՝ Էդոյանը վերլուծում է նրա ստեղծագործության առանձնահատկությունները՝ նույնպես անդրադառնալով հեգևանքին, որն ինքը համարում է շահեկան առանձնահատկություն. «Նրա տեքստերում թաքնված է մի ենթատեքստ: Հեղինակը, կարծես, միշտ ուզում է հասկացնել, թե ինքը գիտե նաև հակառակը» (Էդոյան, 134): Այսպիսով, ըստ Հենրիկ Էդոյանի, հեգևանքը թարմություն է հաղորդում Հովհաննես Գրիգորյանի պոեզիային:

Ամփոփում և եզրահանգումներ

Բանավեճն ամփոփվեց 1971 թ.: «Սովետական գրականություն» ամսագիրը հրավիրեց հատուկ խորհրդակցություն՝ նվիրված բանաստեղծական նոր սերնդին, ինչից հետո ելույթները և խմբագրությանը տրամադրած գրավոր տեքստերը տպագրվեցին ամսագրի 2-րդ համարում: 17 հոդվածում, որոնց հիմնական մասի հեղինակները միջին սերնդի ներկայացուցիչներ էին, ովքեր բանավեճում հանդես էին եկել իրենց խոսքով. հիմնականում վերլուծվում են հետևյալ խնդիրները՝ ժամանակի թելադրանքը որպես նոր բանաստեղծության պահանջ, գեղեցիկի և

«բանաստեղծականի» անտեսումը և անկարևորի բանաստեղծականացումը, ազգայինը բանաստեղծության մեջ և օտար ազդեցությունները, վերջինիցս բխող պոետիկայի թարգմանության խնդիրները, ինքնատիպությունը և դրա բացակայությունը, հանգի և ռիթմի տեղն ու դերը, կետադրությունն ու լեզուն: Զննադատության առարկա են դառնում ոչ միայն երիտասարդ բանաստեղծները, այլ նաև նրանց մասին գրվող հոդվածները, նոր բանաստեղծության մասին ստեղծվող տեսությունները:

Սակայն դիտարկելով բանավեճը որպես ամբողջական երևույթ՝ կարող ենք գալ այն եզրակացության, որ գրեթե բոլորին անհանգստացնում է ժամանակի պոետիկայի՝ ազգային ավանդույթներից հեռանալն ու զարգանալն օտար բանաստեղծության հողի վրա: Ինչն է ազգայինը, և ինչպիսի՞ն է օտարը. հենց այս հարցում են բախվում քննադատող կողմերի կարծիքները:

Այս բանավեճը իր կարևոր տեղը գրավեց հայ գրականության պատմության մեջ: Բանավեճի ուշադրության կենտրոնում հայտնված գրողները հրատարակեցին գրքեր, գրավեցին ընթերցողների ուշադրությունը, իսկ մասնակից գրականագետներից ոմանք, որոնք բանավեճի շրջանակում հանդես եկան բացասական դիրքորոշմամբ, հետագայում բարձր գնահատեցին այդ գրքերը: Այս բանավեճը փոխե՞ց ժամանակին ստեղծվող պոետիկան, կանխորոշե՞ց նրա զարգացման ճանապարհները՝ դժվար է ասել, սակայն մի բան ակնհայտ է. այն ընթերցողների լայն շերտերի ուշադրության կենտրոն բերեց մի խումբ երիտասարդ բանաստեղծների, ինչպես նաև հարուստ նյութ դարձավ հետագա ուսումնասիրողների համար:

ՕԳՏԱԳՈՐԾԱԾ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

1. Աղաբաբյան, Սուրեն. «Արդի բանաստեղծության հարցերից». *Սովետական գրականություն*, N6, հունիս 1969, էջ 117-138:
2. Արզումանյան, Սևակ. «Հայրենական ավանդները և երիտասարդական պոետիկան». *Գրական թերթ*, N5, հունվար 1971, էջ 2:
3. Աթաբեկյան, Սերգեյ. «Զգալված զգացումների հորձանուտում». *Գրական թերթ*, N50, դեկտեմբեր 1970, էջ 2-3:
4. Գալստյան, Յենրիկ. «Բանաստեղծության ընթրնումը». *Սովետական գրականություն*, N6, հուլիս 1970, էջ 133-139:
5. Գրիգորյան, Յովհաննես. *Բաց դռների օր Սիերի քարայրում*. Հայաստան հրատարակչություն, Երևան, 2008, էջ 5-10:
6. Գրիգորյան, Յովհաննես. «Թե ինչպես «անհետացավ» բանաստեղծությունը». *Գրական թերթ*, N 45, նոյեմբեր 1970, էջ 2-3:
7. Գրիգորյան, Յովհաննես և այլք. «Երիտասարտական պոետիկա. բանավեճ». *Գրական թերթ*, N 42, հոկտեմբեր 1970, էջ 3:
8. Էդոյան, Յենրիկ. «Բառի որոնումը». *Սովետական գրականություն*, N1, հունվար 1971, էջ 131-134:
9. Էմին, Գևորգ. «Մտորումներ պոետիկայի ճամփին». *Սովետական գրականություն*, N1, հունվար 1970, էջ 125-143:
10. Թովչյան, Ալեքսանդր. «Պոետական նոր սերունդ, միջը և իրականությունը». *Սովետական գրականություն*, N10, հոտկեմբեր 1970, էջ 103-109:
11. Կոստանյան, Ալբերտ. «Ինքնադրսևորման տառապանքը». *Սովետական գրականություն*, N 7, հուլիս 1969, էջ 124-130:
12. Կուրտիկյան, Ստեփան. «Խստապահանջություն. առավել հոգատարություն». *Գրական թերթ*, N35, օգոստոս 1970, էջ 2:
13. Կուրտիկյան, Ստեփան. «Խստապահանջություն. առավել հոգատարություն». *Գրական թերթ*, N36, սեպտեմբեր 1970, էջ 2-3:

14. Հատիտյան, Գևորգ. «Մի քանի էական ճշտումներ». *Գրական թերթ*, N2, հունվար 1971, էջ 2-3:
15. Հատիտյան, Գևորգ. «Նորագույն բանաստեղծության ձգտումների մասին». *Սովետական գրականություն*, N 3, մարտ 1970, էջ 123-128:
16. Մարտիրոսյան, Արմեն. «Առողջ որոնումների ճանապարհին». *Գրական թերթ*, N41, հոկտեմբեր 1970, էջ 2-3:
17. Սաֆարյան, Վաչե. «Որոնումների և վերակառուցման նիգեր». *Սովետական գրականություն*, N7, հուլիս 1970, էջ 157-163:
18. Սևակ, Պարույր. «Դժվարը իրենից հասուն լինելն է». *Սովետական գրականություն*, N 5, մայիս 1970, էջ 161-170:
19. Սևակ, Պարույր. *Երկերի ժողովածու 6 հատորով*. 5-րդ հատոր. Հայաստանի Կոմկուլտպոլիչություն, Երևան, 1974, էջ 337-348:
20. Eliot, Thomas Stearns. *The sacred wood: essays on poetry and criticism*, Alfred A. Knopf, New York, 1921.

WORKS CITED

1. Aghababyan, Suren. "Ardi banasteghtsutyan hartserits" [On Contemporary Poetry Issues]. *Sovetakan Grakanutyun*, no. 6, June 1969, pp. 117–138. (in Armenian)
2. Arzumanyan, Sevak. "Hayrenakan avandnere yev yeritasardakan poezian" [National Traditions and Youth Poetry]. *Grakan Tert*, no. 5, Jan. 1971, p. 2. (in Armenian)
3. Atabekyan, Sergey. "Chzspvats zgatsumneri hordzanutum" [In the Torrent of Unrestrained Emotions]. *Grakan Tert*, no. 50, Dec. 1970, pp. 2–3. (in Armenian)
4. Galstyan, Henrik. "Banasteghtsutyan embrnume" [Understanding of Poetry]. *Sovetakan Grakanutyun*, no. 6, July 1970, pp. 133–139. (in Armenian)
5. Grigoryan, Hovhannes. *Bats drrneri or Mheri karayrum* [Day of Open Doors in Mher's Cave]. Hayastan Hratarakchutyun, 2008, pp. 5–10. (in Armenian)
6. Grigoryan, Hovhannes. "Te inchpes anhetatsav banasteghtsutyun" [How Poetry "Disappeared"]. *Grakan Tert*, no. 45, Nov. 1970, pp. 2–3. (in Armenian)
7. Grigoryan, Hovhannes, et al. "Yeritasartakan poezia: banavech" [Youth Poetry: Debate]. *Grakan Tert*, no. 42, Oct. 1970, p. 3. (in Armenian)
8. Edoian, Henrik. "Bari voronume" [The Search for the Word]. *Sovetakan Grakanutyun*, no. 1, Jan. 1971, pp. 131–134. (in Armenian)
9. Emin, Gevorg. "Mtorumner poeziai champin" [Reflections on the Path of Poetry]. *Sovetakan Grakanutyun*, no. 1, Jan. 1970, pp. 125–143. (in Armenian)
10. Topchyan, Aleksandr. "Poetakan nor serund, mife yev irakanutyun" [The New Poetic Generation, the Myth and the Reality]. *Sovetakan Grakanutyun*, no. 10, Oct. 1970, pp. 103–109. (in Armenian)
11. Kostanyan, Albert. "Inknadrsevoman tarrapanke" [The Torment of Self-Expression]. *Sovetakan Grakanutyun*, no. 7, July 1969, pp. 124–130.
12. Kurtikyan, Stepan. "Khstapahanjutyun: avelord hogatarutyun" [Strictness. More Care]. *Grakan Tert*, no. 35, Aug. 1970, p. 2. (in Armenian)
13. Kurtikyan, Stepan. "Khstapahanjutyun: avelord hogatarutyun" [Strictness. More Care]. *Grakan Tert*, no. 36, Sept. 1970, p. 2. (in Armenian)
14. Hatityan, Gevorg. "Mi kani eakan chshumner" [Some Essential Clarifications]. *Grakan Tert*, no. 2, Jan. 1971, pp. 2–3. (in Armenian)
15. Hatityan, Gevorg. "Noraguyn banasteghtsutyan dzgtumneri masin" [On the Tendencies of Contemporary Poetry]. *Sovetakan Grakanutyun*, no. 3, Mar. 1970, pp. 123–128. (in Armenian)
16. Martirosyan, Armen. "Arojkh voronumneri chanaparhin" [On the Path of Healthy Search]. *Grakan Tert*, no. 41, Oct. 1970, pp. 2–3. (in Armenian)

17. Safaryan, Vache. "Voronumneri yev verakarutsman niger" [Lines of Search and Reconstruction]. *Sovetakan Grakanutyun*, no. 7, July 1970, pp. 157–163.
18. Sevak, Paruyr. *Yerkeri Zhoghovatsu* [Collected Works], vol. 5, Hayastan Hratarakchutyun, 1974, pp. 337–348. (in Armenian)
19. Sevak, Paruyr. "Dzhvare irents hasun lineln" [Hardest Thing Is to Be Mature Within Oneself]. *Sovetakan Grakanutyun*, no. 5, May 1970, pp. 161–170. (in Armenian)
20. Eliot, Thomas Stearns. *The sacred wood: essays on poetry and criticism*, Alfred A. Knopf, New York, 1921. (in English)

THE DEBATE ON YOUTH POETRY (1969–1971) AND HOVHANNES GRIGORYAN

ASTGHIK OHANYAN

*Yerevan State University, Faculty of Armenian Philology,
Chair of Modern Armenian Literature and Literary Criticism, Ph.D. Student,
Yerevan, the Republic of Armenia*

The subject of the article is the emergence and development of the debate surrounding youth poetry in the Soviet Armenian literary context from 1969 to 1971, with special emphasis on Hovhannes Grigoryan's role in this process. The aim of the research is to analyze this debate and clarify the issues that arose regarding poetic language, form, content, tradition, and innovation. The study examines responses from both literary critics and poets, presenting contrasting evaluations that highlight the challenges of free verse, punctuation, and the search for the new generation's originality. Different perspectives are reflected, ranging from criticism of young poets to their defense. The article also addresses the assessment of foreign literary influences, seen either as enriching or as a threat to national identity.

The article applies a combination of literary analysis and historical-comparative methodology through a comparative study of the debate materials from 1969–1971.

The study shows that the debate on youth poetry established an important foundation for understanding the course of modern Armenian literature, for assessing the process of forming new creative directions, and for revealing the interaction of national and global influences, presenting their role in the further development of Armenian poetry.

Keywords: youth poetry, literary debate, Hovhannes Grigoryan, form and content, Soviet Armenian literature, tradition and innovation, Western influence, free verse, literary criticism.

ДИСКУССИЯ ВОКРУГ МОЛОДЁЖНОЙ ПОЭЗИИ (1969–1971) И ОВАНЕС ГРИГОРЯН

АСТХИК ОГАНЯН

*аспирант кафедры истории новейшей армянской литературы и
литературной критики*

*факультета армянской филологии
Ереванского государственного университета
г. Ереван, Республика Армения*

Объектом исследования статьи является возникновение и развитие дискуссии вокруг молодежной поэзии в советско-армянской литературной среде в 1969–1971 гг., с акцентом на роль Ованеса Григоряна в этом процессе. Цель исследования — анализ данной дискуссии и освещение проблем, связанных с языком, формой, содержанием поэзии, традицией и новаторством. Рассмотрены отклики как литературоведов, так и самих поэтов, представлены противоречивые оценки, отмечающие проблемы свободного стиха, пунктуации и поисков самобытности нового поколения. Отражены разные подходы: от критики молодых авторов и до их защиты. Особое внимание уделено влиянию зарубежной литературы, которое рассматривалось как обогащающий или угрожающий национальной самобытности фактор. В работе применяется сочетание литературоведческого анализа и историко-сравнительного подхода на основе сопоставительного изучения материалов дискуссии 1969–1971 гг.

Исследование показывает, что дискуссия вокруг молодежной поэзии создала важную основу для понимания развития современной армянской литературы, оценки процесса формирования новых творческих направлений и выявления взаимодействия национальных и мировых литератур и демонстрации их роли в дальнейшем развитии армянской поэзии.

Ключевые слова: *молодёжная поэзия, литературная дискуссия, Ованес Григорян, форма и содержание, советская армянская литература, традиция и новаторство, западное влияние, свободный стих, литературная критика.*